

Nr 8.

Ankom till riksdagens kansli den 12 april 1945 kl. 4 em.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av väckt motion angående utredning om ändrade bestämmelser rörande det kyrkliga kollektivväsendet.

I en inom andra kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott *Motionen.* hänvisad motion, nr 79, av herr *Gustafsson* i Bogla, har yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en utredning angående ändrade bestämmelser för det kyrkliga kollektivväsendet i syfte att rimligen tillgodose den enskilda församlingens rätt och behov samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat yttranden *Yttranden.* från domkapitlen i Uppsala, Lund och Göteborg. Härjämte har utskottet berett Allmänna svenska prästföreningens centralstyrelse, kyrkofullmäktige i Högalids församling i Stockholm och Caroli församling i Borås samt kyrkoråden i Sollefteå, Kroppa i Värmland, Gustafs i Dalarna och Höör i Skåne tillfälle att yttra sig över motionen. Samtliga dessa med undantag av de kyrkliga instanserna å de tre sistnämnda orterna hava också inkommit med yttranden över motionen. Första kammarens första tillfälliga utskott, till vilket en likalydande motion hänvisats, har i vederbörlig ordning inhämtat yttranden från ärkebiskopen och svenska kyrkans diakonistyrelse. Härjämte har utskottet berett Svenska stadsförbundet och Svenska landskommunernas förbund tillfälle att yttra sig över motionen. Av dessa yttranden har utskottet jämväl tagit del.

Sammanfattningsvis må meddelas, att den i motionen föreslagna utredningen avstyrkes i samtliga remissyttranden utom i dem, som avgivits av kyrkofullmäktige i Högalid, kyrkorådet i Sollefteå, Svenska stadsförbundet och Svenska landskommunernas förbund.

Ärkebiskopen understryker såsom en allmän grundsats, att kollekten, d. v. s. insamlandet bland gudstjänstdeltagarna av frivilliga gåvor för ända-

Bihang till riksdagens protokoll 1945. 13 saml. 1 avd. Nr 8.

mål, som med skäl kunna anses stå i sammanhang med Ordets tjänst och kärlekens bevisning, böra anses rent principiellt tillhöra den kristna söndagsgudstjänsten och alltså även regelmässigt förekomma därvid. Om man strävar efter att införa vad som med ett mindre tilltalande uttryck kallas »kollektfria söndagar», kommer detta att medföra, att gudstjänstbesökarna i många fall icke torde vara beredda att lämna något bidrag, när kollekt pålyses.

Ärkebiskopen framhåller vidare, att genom Kungl. Maj:ts prövning av de s. k. riks- och stiftskollekterna skänkas skäliga garantier för att kollektändamålen kunna anses vara berättigade. Denna prövning inom ecklesiastikdepartementet behandlas ej såsom en mer eller mindre tom formalitet. Här om anföres vidare:

Under en nu trettonårig tjänstetid såsom ärkebiskop och såsom ordförande i diakonistyrelsen, dit kollektansökningarna alltid remitteras, har jag kunnat övertyga mig om vilken omsorg som nedlägges på denna prövning. Så snart behov därav föreligger, inhämtas genom Kungl. Maj:t, eller redan förut genom diakonistyrelsen, nödiga kompletterande upplysningar om den begärda kollektens närmare syfte och användning. Det önskemål om »kontroll även av statlig myndighet», som framställdes i motionen 1943, II: 92, torde få anses på ett tillfredsställande sätt vara tillgodosett genom den nuvarande ordningen.

Ärkebiskopen framhåller vidare, att det är uppenbart och av ingen bestritt, att församlingarna böra erhålla ej alltför få tillfällen att vid söndagsgudstjänsten upptaga kollekt jämväl för sina egna, lokala ändamål, men erinrar, att under de senaste åren genom ecklesiastikministerns initiativ antalet riks- och stiftskollekter minskats, påtagligt beträffande de förra och i högst avsevärd mån beträffande de senare. Vidare anföres:

Såsom det nu är, upptagas två tredjedelar av årets samtliga sön- och helgdagar av genom Kungl. Maj:t påbjuden kollekt, vadan alltså en tredjedel av årets sön- och helgdagar kunna disponeras för av församlingen själv beslutade kollekt. Enligt min uppfattning bör denna proportion betraktas såsom fullt tillfredsställande och väl avvägd.

Det är emellertid icke endast denna tredjedel av söndagsgudstjänster i kyrkan, som står öppen för församlingen till självvalt kollektupptagande. När gudstjänster och andaktsstunder hållas på annan plats än i kyrkan — vilket numera i mycket stor utsträckning sker, enligt de av Kungl. Maj:t fastställda löneresolutionerna — äga givetvis församlingarna rätt att bestämma om huruvida kollekt skall upptagas och i så fall för vilket ändamål. Detsamma gäller också om de alltför sällan förekommande gudstjänsterna i kyrkan av extraordinär natur, t. ex. vespergudstjänster o. d.

Ärkebiskopen påpekar vidare, att även om församlingarna ej få de bästa kollektdagarna för egna ändamål, så kan detta kompenseras genom att de för sina egna ändamål kunna under årets lopp upptaga kollekt under flera

söndagar för ett och samma ändamål, eftersom antalet av olika församlingsändamål, vilka kunna komma i betraktande, i verkligheten är ganska begränsat. Vidare anföres, att våd ärkestiftet beträffar synes intresset för riks- och stiftskollekter ingalunda vara mindre än för de av församlingarna själva för egna ändamål beslutade kollekterna.

En omläggning av kollektivsändet i av motionärerna påkallad riktning finner ärkebiskopen icke vare sig behöfvig eller önskvärd:

Ifrågasättas kunde emellertid, om icke den gällande kungl. kungörelsen 12 oktober 1917 angående kollekter vore i behov av förtydligande och översyn på en hel del punkter. Plats borde inom själva denna kungörelse beredas för bestämmelser om att kollektansökningar inom viss angiven tid böra ingivas till Kungl. Maj:t och om att till sådana ansökningar utan undantag skola vara fogade vissa handlingar, såsom stadgar, ändamål, ekonomiska uppgifter o. s. v. Vidare torde det vara ändamålsenligt, om i kungörelsen inrycktes bestämmelse om att kyrkoförsamling ägde rätt att under särskilda omständigheter erhålla domkapitlets tillstånd att få utbyta viss kollektdag mot annan. Önskvärt synes ock vara, att bestämmandet om av församling upptagen kollekt anförtroddes åt kyrkorådet, i stället för såsom nu åt kyrkostämman, resp. kyrkofullmäktige, och att medgivande lämnas åt kyrkorådet att träffa sådant bestämmande i mera generell form och för viss längre tid (icke endast gång för gång). Bestämmelser om kontroll för kollektmedlens införande i kollektboken synas även vara i behov av ett visst förtydligande.

För en dylik översyn av den kungl. kungörelsen angående kollekter torde emellertid ingen särskild utredning vara påkallad. Ej heller torde en dylik retuschering behöva underställas riksdagens prövning.

Uppsala domkapitel anser i likhet med motionärerna, att lokalförsamlingen icke får betagas sin gamla rätt att själv besluta om upptagande av kollekt för angelägna församlingsändamål, men finner vid omprövning av frågan denna församlingens rätt redan genom nu gällande bestämmelser för kollekters beviljande vara tillräckligt tryggad. En utveckling mot större återhållsamhet vid allmänna kollekters beviljande är dock tydligt märkbar. Domkapitlet anser det icke möjligt att ytterligare beskära de allmänna kollekternas antal och att det är av största vikt, att Konungens rätt att bevilja allmänna kollekter bibehålles oförändrad utan att bindas av nya bestämmelser. Vidare hävdas, att den begränsning av de allmänna kollekternas antal, som motionärerna tydligen åsyfta, vid närmare undersökning visar sig bli minst av allt till gagn för lokalförsamlingen. Ty många av de allmänna kollekter, som Konungen beviljar, stödja ändamål, som visserligen ledas av riks- eller stiftskyrkliga organ men ändå stå direkt i lokalförsamlingens tjänst. Efter att ha redogjort för de ändamål, vartill riks- och stiftskollekterna gå, anför domkapitlet, att påståendet att kollekter icke sällan skulle gå till ändamål, vilka äro det meniga kyrkofolket främmande eller rent av okända, saknar grund. Det påpekas vidare, att det är ett fak-

tum, att i regel de allmänna kollekterna av församlingarna synas omfattas med större intresse än de egentliga församlingskollekterna. Något missnöje med nuvarande ordning med avseende på kollekterna har icke heller förmärkts ute i församlingarna vare sig vid visitationerna eller eljest.

Till sist anför domkapitlet:

Det skulle vara mycket beklagligt, om sådana bestämmelser infördes, att kyrkobesökarna förhindrades att genom kollekter vid den allmänna gudstjänsten stödja det kyrkliga och humanitära arbetet utanför lokalförsamlingen. Då detta arbete för lokalförsamlingens egen skull måste vidmakthållas, skulle den enda följden av dylika inskränkningar bli, att kyrkofolket nödgades att vid andra gudstjänster och sammankomster än de ordinarie företaga de nödiga penninginsamlingarna. En sådan utveckling torde knappast vara den av motionärerna avsedda, men skulle ej kunna undgås.

Då domkapitlet av de skäl, som ovan anförts, anser den nuvarande ordningen för kollekters beviljande (av den 12 oktober 1917) lyckligast och bäst tillgodose alla berättigade intressen, icke minst lokalförsamlingen, måste domkapitlet avstyrka bifall till motionen.

Lunds domkapitel anser att fog knappast torde kunna anses föreligga för verkställandet av den begärda utredningen. Möjligen anser sig domkapitlet kunna förorda en skrivelse till Kungl. Maj:t med framhållande av önskvärdheten av att stor varsamhet bör iakttagas vid beviljande av riks- eller stiftskollekter. Till stöd för sin ståndpunkt anför domkapitlet bl. a.:

För några sedan beskar Kungl. Maj:t ganska kraftigt antalet kollekt dagar. För år 1941 hade domkapitlet sålunda utsatt 45 kollekt dagar, men för år 1944 allenast 37 sådana dagar. En minskning på nära 20 % av de utav Kungl. Maj:t påbudna kollekterna har alltså kommit till stånd.

Domkapitlet vill i detta sammanhang ytterligare framhålla, att vår kyrka är en enhet, som omfattar alla landets församlingar. Vissa gemensamma behov hava länge tillgodosetts genom kollekter, vilka församlingarna gärna gynna och ofta på ett mycket frikostigt sätt. Domkapitlet kan ej föreställa sig, att någon församling skulle reagera mot exempelvis rikskollekterna för missionen, som utgöra de till det influtna beloppet största kollekterna inom landet. Skälen för upptagande av dessa kollekter äro ju påtagliga för församlingarna. Samma skäl kunna med större eller mindre styrka göra sig gällande vid övriga riks- eller stiftskollekter. Enligt domkapitlets förmenande torde kyrkofolket ej bliva tillfreds, om det ej får deltaga i dessa kollekter och därigenom stödja betydelsefulla kyrkliga arbetsuppgifter av skiftande natur.

Domkapitlet i Göteborg erinrar om att utredning i fråga om begränsning av kollekterna verkställdes så sent som 1943 med resultat att flera tidigare medgivna kollekter indragits. Någon anledning att nu ånyo utreda hela frågan om de kyrkliga kollekterna synes domkapitlet ej föreligga. Vidare anföres:

Domkapitlet vill vidare framhålla, att de nu medgivna riks- och stiftskollekterna innesluta ändamål, som avse församlingarnas arbeten och strävanden. En viss begränsning av antalet kollekt är givetvis önskvärd, förslagsvis sålunda att rikskollekterna hållas till omkring 30 och stiftskollekterna till omkring 10 per år. Härigenom beredes möjlighet för församlingarna att för egna ändamål, varom de ytterligare önska besluta, upptaga kollekt på övriga sön- och helgdagar.

Domkapitlets yttrande utmynnar i en förklaring, att det icke anser åtgärder i motionens syfte erforderliga.

Svenska kyrkans diakonistyrelse hänvisar till en underdånig skrivelse av den 19 november 1940, vari styrelsen uttalade sig för att antalet rikskollekter icke borde överskrida 35, och till att under åren 1941, 1942 och 1943 rikskollekternas antal också stannat vid detta antal. Även stiftskollekternas antal har under senare år minskat. De omkring 15 sön- och helgdagar, som stå till församlingarnas fria förfogande med avseende å kollekt, torde vara till fyllest. Styrelsen invänder mot motionärernas uttalande, att kollekterna i en del fall skulle gå till ändamål, som vore för det meniga kyrkofolket väsentligen främmande eller okända, att de beslutande myndigheterna äga tillräcklig kännedom om och förtrogenhet med de ändamål, vartill kollekt sökes. Kyrkomenighetens förmenta okunnighet om vissa kollektändamål torde emellertid i väsentlig grad undanröjas genom pastors särskilda meddelande vid kollektens upptagande i anslutning till av vederbörande kollekttagare oftast utgivna särskilda s. k. kollektcirkulär.

Beträffande församlingarnas påstådda lagliga rätt att själva bestämma över kollekterna erinrar domkapitlet, att Kungl. Maj:t tidigt och i olika sammanhang förordnat om kollekt:

Så skedde redan under 1600-talet, utan att, såvitt känt är, skälig invändning däremot gjordes. Det vore säkerligen vanskligt att anförtro bestämmanderätten till kollekt i vidare mån än nu åt lokalförsamlingen. Därmed skulle den reda och ordning på kollektområdet, som nu tillkommit — säkerligen till stor del i anslutning till 1917 års kollektkungörelse — förmodligen helt eller delvis spolieras. De lokalt beslutande organen — kyrkofullmäktige, kyrkostämman eller kyrkoråd — skulle svårligen kunna äga en allmän översikt över på detta område förefintliga behov och måhända i en del fall ur andra än kyrkliga synpunkter, låta införa på kollektlistan ändamål, som vore för kollektgåvans natur främmande.

Diakonistyrelsen kan icke finna, att en utredning om kollektiväsendet på av motionärerna anförda skäl vore påkallad. Vissa omständigheter i övrigt beträffande kollektiväsendet kunna möjligen påkalla en komplettering av författningen på detta område. Härutinnan anför domkapitlet i huvudsak samma synpunkter som ärkebiskopen.

Allmänna svenska prästföreningens centralstyrelse påpekar, att de av Kungl. Maj:t påbjudna kollekterna icke befinna sig i ett ständigt stigande

utan tvärtom. Kungl. Maj:t har under de senaste åren tillämpat en starkt restriktiv praxis beträffande kollektmedgivanden och ofta ganska hårt gallerat bland inkomna, i och för sig mycket behjärtansvärda ansökningar. I innevarande stund står — såsom motionärerna mycket riktigt redovisa — cirka en tredjedel av kyrkoårets sön- och helgdagar till förfogande för kollektioner till lokala ändamål. Föreningen bestrider, att kollektmöjligheterna för församlingsändamål äro för ringa samt att någon starkare spänning med avseende å kyrkokollektionerna råder mellan lokalförsamlingens intressen å ena sidan och »rikskyrkans», respektive »stiftskyrkans» å den andra. Föreningen anhåller, att utskottet ville inför riksdagen avstyrka bifall till motionen.

Kyrkofullmäktige i Högalids församling i Stockholm framhålla, att det oavlåtligt ökade antalet s. k. rikskollektioner uppenbarligen allvarligt inkräktat på församlingens möjligheter att såsom tidigare vid församlingens ordinarie gudstjänsttillfällen företaga behövliga insamlingar till dess egna ändamål:

Medan förr flera gånger om året kollektioner kunde upptagas till fattiga barns beklädning, till den frivilliga sjukvården, till sommarvistelse åt behövande barn och andra den egna församlingens sociala verksamhetsgrenar liksom till kyrkans prydnad och gudstjänstens höjande, låter detta sig numera allt mindre göra på grund av det flitiga påbudandet av s. k. rikskollektioner. Dessa senare förläggas sedan år 1943 i Stockholm till av domkapitlet bestämda helgdagar, vilka i regel väljas sålunda att för församlingen i stort sett endast återstå söndagar under sommaren eller annandagar, då kyrkobesökarnas antal i regel är mindre än vanligt. Tidigare stod det församlingen fritt att ifråga om de flesta rikskollektionerna förlägga dem till dagar, som församlingen själv beslutade.

Genom dylika av överordnad myndighet givna och på oklara rättsgrunder vilande förståndiganden om kollektioner ha — framhålla fullmäktige vidare — dessa från början frivilliga penningssammanskott alltmera förlorat sin ursprungliga karaktär av ett glatt och villigt offer:

Kollektivväsendet har blivit en slentrian, som ytterligare framhäves, genom att församlingen högst ofullständigt underrättas om de påbudna kollektionernas ändamål, användande och redovisning. Ett kollektioncirkulär utsändes för uppläsning å predikstolen den dag, som av domkapitlet fastställts för kollektionens upptagande, varefter församlingen endast har att insända de erhållna kollektionmedlen.

Fullmäktige bifoga följande såsom de anse typiska prov på cirkulär som i allmänhet ge föga kunskap och kontrastera bjärt med de krav på ordentliga upplysningar som församlingens råd och fullmäktige bruka kräva, då det gäller även det minsta anslag av skatte- eller fondmedel:

»SVENSKA KYRKANS
DIAKONISTYRELSE
STOCKHOLM
Cirkulär Nr 133.

Att på lämpligt sätt meddelas i kyrkorna
å Svenska Kyrkans Lekmannaskolas kol-
lektdag 1945. (Kungl. brev den 3 decem-
ber 1943).

Nöd råder i vårt folk, andlig nöd.

Tusentals barn växa upp utan att på allvar få möta Kristus. Skaror av ungdom äro andligen rotlösa och vilсна.

Evangeliet måste nå ut i vårt folk. Men många äro de, som vända kyrkan ryggen. Därför måste även lekmannafolket — män och kvinnor — deltaga i kyrkans uppsökande gärning.

Svenska kyrkans lekmannaskola i Sigtuna söker genom olika slags kurser — för söndagsskollärare, folkskolans lärare, socialarbetare m. fl. grupper — skickliggöra och sporra lekmän till att i sitt kall och i sin församling bli bärare av frälsningens budskap.

Inemot 300 män och kvinnor från skilda delar av vår kyrka deltaga årligen i kurserna.

Skolan, som helt beror av frivilliga gåvor, vädjar nu till församlingarna om stöd.

»Förgäten icke att göra gott och dela med eder, ty sådana offer har Gud behag till» (Ebr. 13: 16).

Luleå och Sigtuna i december 1944.

BENGT JONZON.

Holger Bergwall.»

Kyrkofullmäktige framhålla till sist, att de finna det ur olika synpunkter bäst, om de enskilda församlingarna på detta område återfinge sin forna självbestämmanderätt och att s. k. rikskollekter, i fråga om vilkas upptagande det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta, måtte inskränkas till att uteslutande gälla sådana gemensamt kyrkliga organ för särskilda uppgifter, vilka försetts med av Kungl. Maj:t givna stadgar. En utredning i motionens syfte synes därför påkallad. Om möjligt borde den även omfatta frågan om de rättsliga grunderna för den inskränkning i fråga om församlingarnas självstyrelse, som senare tidens förfoganden över kollekrätten innebär.

Kyrkofullmäktige i Caroli församling i Borås förklara, att med hänsyn till förhållandena i församlingen någon ändrad lagstiftning knappast är påkallad. Om man vill giva de lokala intressena ett särskilt stöd förordas en föreskrift om att 10—15 sön- eller helgdagar skola vara fria från kollekter, som ej avse den egna församlingen.

Kyrkorådet i Sollefteå förklarar sig intet hava att erinra mot motionens yrkande om utredning angående ändrade bestämmelser för det kyrkliga kollektivväsendet.

Svenska stadsförbundet anser att vad motionärerna anfört synes utgöra giltig anledning till att anhålla om en utredning i ämnet för att få den i motionen behandlade frågan klarlagd och för att åvägabringa den ändamålsenliga reglering på området, som därvid kan visa sig behöfelig.

Svenska landskommunernas förbund anser att antalet dagar för upptagande av kollekt för tillgodoseende av något av den egna församlingens behov på det hela taget torde vara tillräckligt, men att å andra sidan torde, i enlighet med vad motionärerna framhållit, behov föreligga av att få klargjort, huru långt domkapitlens rätt verkligen sträcker sig att bestämma dagarna för de officiellt påbjudna kollekterna. Det torde icke vara uteslutet att, såsom praxis synes ha utvecklats sig, församlingens fria beslutanderätt härigenom lidit ett betänkligt principiellt intrång. Detta torde vara anledning nog till en översyn av de bestämmelser, som reglera det kyrkliga kollektivärendet.

Utskottet. För egen del får utskottet anföra följande.

Även om en restriktivare praxis under senare år i viss mån inskränkt antalet av de kyrkokollekter, vars ändamål prövas av Kungl. Maj:t, varigenom församlingarna äga möjligheter att för egna ändamål upptaga kollekt på en tredjedel av antalet sönd- och helgdagar, innebär Kungl. Maj:ts bestämmande av vilka dagar, som skola reserveras för riks- och stiftskollekter, i princip ett beskärande av församlingarnas fria beslutanderätt. Det kan icke, förefaller det utskottet, vara en helt tillfredsställande ordning, att för församlingarnas vidkommande för kollektverksamhet i stort sett endast skulle återstå söndagar under sommaren eller annandagar, då kyrkobesökarnas antal i regel är mindre än vanligt. Också om, såsom i vissa remissyttranden framhållits, församlingarna därjämte äga möjlighet att för församlingens egna ändamål upptaga kollekt, då gudstjänster och andaktsstunder hållas på annan plats än i kyrkan, synes det ur kollektivärendets synpunkt knappast försvarligt att utan vidare avfärda den mening, som hävdar, att ett intrång skett i församlingarnas beslutanderätt. Trots yttranden i motsatt riktning måste konstateras, att en viss spänning råder med avseende å kyrkokollekterna mellan lokalförsamlingens intressen å ena sidan och de riks- och stiftsbetonade intressena å den andra. Detta synes utskottet utgöra skäl nog för en utredning i syfte att åstadkomma en ordning, ägnad att upphäva denna spänning, och över huvud taget få den i förevarande motion berörda frågan klarlagd. Den utredning i ämnet, som utskottet sålunda vill anbefalla, bör också omfatta frågan om de rättsliga grunderna för den inskränkning i fråga om församlingarnas självstyrelse, som senare tidens förfogande i allt större utsträckning över kollektivärendet innebär. I vart fall synes högeligen önskligt, att det åvägabringas en ändamålsenlig reglering av hithörande förhållanden. Utskottet tillåter sig därför hemställa,

att andra kammaren för sin del ville besluta att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en utredning angående ändrade bestämmelser för det kyrkliga kollektivväsendet i syfte att rimligen tillgodose den enskilda församlingens rätt och behov samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 12 april 1945.

Å utskottets vägnar:

MANNE STÅHL.

Närvarande: Herrar *Ståhl* och *Allard*, fru *Boman*, fröken *Olsson*, herrar *Svensson* i Stenkyrka, *Lundqvist*, *Jönsson* i Lund, *Fahlman*, *Odhe* och *Larsson* i Luttra.
